ԵՒՐՈՊԱ

Քաղաքական Լուր

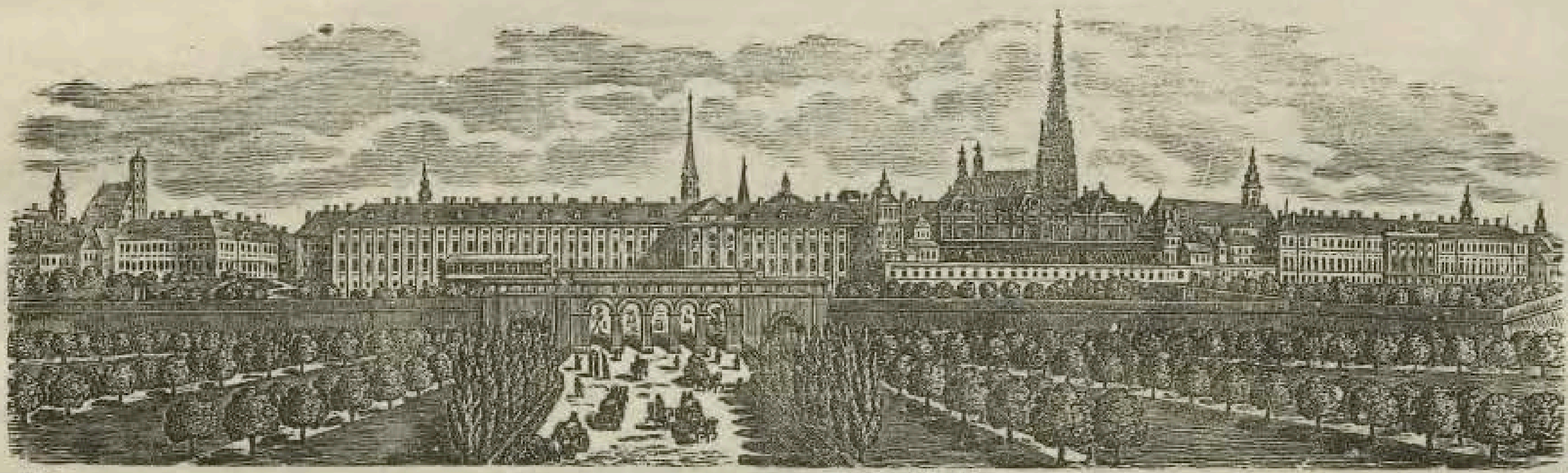

ԹԻՒ 30 | ՅՈՒԼԻՍ 23 (11) | 1850

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Պատերազմի պաշտօնեան կը փոխուի. Եղիսաբեթին Հայրենիք դառնալն ու խոստացումները: — Լոմպարտիա ու Վէնէտիկ. Զօրք զինուոր կը ցրուի: — Մօնթենեգրօ. Եղիսաբեթ:

ԳԱՂՂԻԱ. Լրագրութեան օրէնքը:

ԱՆԳԼԻԱ. Պարլեմենդ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ. Շլեզվիգ-Հոլշթայնցոց ու Տանիմարքացւոց կռիւը կը դադրի: Եզրակացութիւն:

ՀՌՈՄ. Քաղաքապահպանական առաջին ժողովքն [illegible] կը կազմուի: Ս. Քահանայապետը Պապական դաշնակցին պարգեւներ կը բաշխէ:

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ. Զանազան ձեռնարկութիւնք՝ երկրին հարստութեան համար [illegible] կը պահանջէ: Սամոսոյ [illegible]:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ. [illegible]:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ. ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ. [illegible] (Շարունակութիւն):

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ. Մեր Ռուսիոյ Երէ:

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ. Ռօպերդ Կամ Երեւակայութիւն:

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, ՅՈՒԼԻՍ 23

ԼՐԱԳԻՐ, ժողովրդական Հայոց ընթացքին մէջ [illegible] յարմար կերպով Մօնթենեգրոյի ձեռքերուն վերին հրամանատար գրաւ:

[illegible] Հայոց ընթացքին պաշտօնէն [illegible] կը խօսի: Շատ ժամանակ է վեր պաշտօնէից եւ Հայոց ընթացքին մէջ հակառակութիւն մը կը նշմարուէր, որն որ [illegible] չկրցաւ փոխանել, բայց հիմա ալ զօրավարն իր Մօնթենեգրօյի մէջ ունեցած պաշտօնէն հանելով: Հայոց իր պաշտօնին սկիզբէն ատարեկ խոստումներ մը ըրաւ բանեցընել, որով ըսածը յայտնի ընելով թէ նախ՝ երբ որ [illegible] տալու առանց զօրութեան՝ ու չափերն ալ իր անձնական սխալը չտուաւ: Իրեն տրուած [illegible] իշխանութեան վրայ վստահացած՝ պաշտօնէից կազմած եղած ամէն հրամանները երբեմն ամենեւին չհաստատեց, երբեմն կեղծաւոր կառավարեց եւ երբեմն ալ ան ատենը կառավարեց՝ երբ որ ինք յարմար դատեց: Վիեննայի մէջ յանցանքներուն [illegible] եղած մարդիկներուն դատաստանական քննութիւնները յառաջ տարաւ. պիտակի մարդիկներուն՝ որոնց համար Վիեննային գալու արտօնագիր պէտք էր տրուէր, ինք իր կամքովը յանձնարկին չտուաւ: Անոր կը բաղձայինք եւ կը սպասէինք որ պաշտօնէութիւնը իրենց խրատներ մտնեն՝ զորոնք ուղղամտութեան զօրութեան յանձն առած էին եւ պարտական են ի գործ դնելու: Ասիկէ ետքը Լոյդ կը ցուցնէ որ Մօնթենեգրոյի կառավարութիւնները պաշտօնեաներէն ուղղակի հրաման պէտք են ունենալ, չէ թէ ժամանակ հրամանատարէ մը: [illegible] Վիեննայի Թղթակիցներէն մէկն ալ գրելով Լոյդին բանը պատճառն յառաջ կը բերէ, որուն համար Հայոց իր պաշտօնը կորսնցուց:

— Պատերազմի պաշտօնեայ Կիւլայ կոմսը իր պաշտօնէն հրաժարելուն, որուն տեղ կայսրը մարշալ-լիէօթնանդ Չօրինի ընթացքը դրաւ, իսկ Կիւլայ կոմսին զօրաց Հինգերորդ գումարտակին հրամանատարութիւնը տուաւ:

— Զինուորական սահմանադրութեան մէջ եղած այրիներն ու որբերը գործածելու համար մտադրած հաստատուած ընկերութիւնը Աւստրիոյ գաւառներուն մէջ որ Պաւէլ Իտալական բանակին հրամանատարական գործքին օգնական ըլլալու: Այսպիսով ատենին հրամանագրով մը իր հրամանին տակ եղած զինուորները յորդորեց որ ձեռքերնին եկածին չափ ու բանով օգնեն, ծանուցանելով որ ան մինչեւ պատերազմներուն պատճառաւ զինուորական սահմանադրութիւնը 25,000 խեղճութեան մէջ ինկած այրի ունեցան:

— Ինչպէս որ յայտնի 28 թուականին ժամանցենք՝ Խառնակներու Ասամբլէաներուն սահմանադրութեան հիմունքը հրատարակուելով, Եղիսաբէ ատրոսին իր հայրենիքը դարձաւ, որ ան եկեղեցիներուն համար տրուած օրէնքներն ի գործ դնել տայ: Եղիսաբէ իր հայրենակիցներուն երկու յայտարարութիւն հրատարակեց, որոնց մէջ Աւստրիական պետութեան հիմնական նոր կարգադրութիւնները պարծանօք կը մեծնէ: Մենք հասանք առ երեւելի անձին նկարագիրը մեր ընթերցողներուն զուցնելու համար, ու նոր ատեն մը մէջ բռած մեկ խօսակցութիւնը գնել պատշաճ կը համարինք: Երբ որ Եղիսաբէ ատրոսին իր փորձը լմնցնելէն ետքը Մարգարտախայտի Հեռատեղը վրայ էր, պատերազմի մէջ մնած սահմանապահներուն այրիներուն ու որբ տղոցը համար եղած ընկերութեան անդամներէն մեկ բաղձանք պատգամաւորութիւն մը իրեն երեւցաւ, Յեպարտի Լազեկայայ անոր շնորհակալութեան ճառ մը խօսեցաւ, որուն Եղիսաբէ ատրոսին հետեւեալ պատասխանը տուաւ:

«Շնորհակալ եմ ձեզի, Տեարք իմ, ձեր աս սիրոյն վրայ, որ իմ աս քաղաքէս հեռանալս յառաջ կը ցուցնէք: Ըսածով եղէք որ ձեր ընկերութեան աղէկը նպատակը յառաջացընելու համար բոլոր զօրութեամբս ձեզի օգնական կ'ըլլամ: Մեր սիրական փառաւոր հայրենեաց նորոգութեան գործքը, մեկ միացեալ ու զօրացեալ Աւստրիա մը հաստատելու նպատակը, առ մեծ նահատակութիւնը զոհել հանելը հակառակորդաց դէմ կռուիլը, ու Աստուծոյ օգնութեամբ եւ մեր զօրաց ու հաւատարիմ կամաց առ նպատակնին հասանելը, մեր ազնուար հայրենեաց նոյէն ծաղիկը, մեծամեծ ու բարձրամեծ, որոց պարծանք ըսել՝ առ ամէն բանէ մեր սիրոյն արժանի ու փոխադարձ է. եւ ես առանց դրօշ ասոնցու համար ուրիշ բանի վրայ դրած չեմ իմ սիրտս, փառահեղութիւնն ու անմահութիւնը, բայց միայն Նախախնամութեան վրայ: Բարձրագոյնը ու Մեծազօր Տէր Եպիսկոպոս, շնորհակալ եմ ձեզի իմ արժանիքներս յիշատակելուդ, եւ զիս իրրեւ Աստուծոյ մէկ գործիքը սեպեցիք, եւ այս կը ճանչնամ, եւ միշտ ալ զիս անանկ սեպած եմ: Դարձեալ շնորհակալ եմ ձեզի, Տեարք իմ... Ցաւս անիկա է որ կը զատուիմ աս մարդաքաղաքիս մէջ, ուր որ ինծի այնչափ սիրոյ ու համակրութեան նշաններ ցուցուց, ու ինծի այնչափ քաղցր ու սիրելի է անշուշտ յիշատակներովը, մանաւանդ իմ առանձնական հայրենեաց կառավարութեան հոգւոյն գործի ընդունած յիշատակաւը: Ըս կարգաւորութեան մէջ շատ առանձնական յանձնը՝ որոնք առաջինի երեւելի ու բաղձալի բաներ կեն, ընդհանուր պետութեան շահը մոռնելով՝ հարկ եղաւ որ մէկզի ձգուին. շատ բաներ ալ՝ որոնք իմ հայրենակիցներս կը բաղձային, ու զոյշ իրենց առանձնական օգուտն համար շատ օգտակար կը սեպէին, բայց ընդհանուր մեծ հայրենեաց օգտոյ մոռնելով մէկզի թողուեցան, ինչու որ խոստում մարդը պէտք չէ իրական բաները՝ աղգային երեւակայական փառաւորութեանց զոհել: Կասե զի ալ որ երկու հազի մէկունց կ'ողորմին, ամէն մէկը իրեն աշխատութենէն պէտք է զիջէ մը բան զոհել, որ մեկուցին ազատութիւնը չխրտի: Ամենուն փոխանակ ու հաւանութեան ձեռքն ան է որ այսօր յարմար մը առանդը. բայց առանձնականաց բացարձակ ազատութիւնը՝ զերծութիւն է ամենուն:

Ըսածս երեւելի խնդիրները կարգի դնելու ժամանակ, որոնք ազգաց յարմար համար շատ մեծ հետեւութիւն ունին, նախ ընդհանուր պետութեան բարիքը ամենէն առաջ հոգալու է: Ընդհանրապէս մեր հայրենեաց նորոգութիւնը այնպէս կը հոգացուի որ կը յուսամ թէ իմ հայրենակիցներս զոհ կ'ըլլան. ամէն բանէն յառաջ ամենահզօրական կառավարութեանց օգնութիւն ընելու համար կարգաւորեալ գաստատամներ զինելու է, ու միաբանութեան հանդարտութեան հիմունքը հաստատելու է: Իսկ ուրիշ բաները նկատմամբ՝ ես աս կարծեաց վրայ եմ, որ առաջին պարգևութեանց իրենց սահմանին մէջ յառաջացնելու պէտք է հաստատել ու կանգնել կուզեն: Թող Մաճառը Մաճառաստանի մէջ, Բոհեմացին Բոհեմիայի մէջ, Խրուատը Խրուատաստանի մէջ, Աւստրիացին Աւստրիայի մէջ իրենց ազգի կարելի է կրթութեան ու յառաջադիմութեան ամենայարմար տարիներ հանեն, եւ աս կերպով զօրացած միաւորութեամբ ու նոր թագաւոր յառաջանալով՝ բոլոր Աւստրիական հայրենեաց ազգերն ու ցեղերը իրարու հետ զօրեղ միութեամբ միացնել եւ յաւիտենին Աստուծոյ նախախնամութեան վրայ դնելով զօրեղ պարսպի մը յօր ունենան: Ասով մեծ ու երեւելի գործք մը կատարած կ'ըլլան, որն որ Աւստրիոյ գահին ու ցեղին պաշտպանութիւնը ասոր ամեն ազատ ազգաց կառավարութեան պէտք է որ դնէ. ինչու որ Աւստրիոյ վրայ ի սկզբանէ մինչեւ այսօր աս տարբեր ու մեծ իշխաններ հաւանած եղան են:

Իբրապանելի անձին պատիւ է որ Խորվաթի պաշտօնի մէջ որ Նախախնամութիւն ու Եկեղեցական կամքը զինքը կոչած են, բարեկամ համար ապահովութեան ձեռք: Յանձնարարութիւն մը ձեռաց չէ, հապա Աստուծոյ ձեռքն է. Թէպէտ եւ մեր ուժը ու բարի կամք հակառակ մեր հասկցման գործքը չլայ թէ, եւ մենք յաղթութեան ձեռքը ու հարուածը, ամեն զուն մեր բարի խորհրդածութեան միութիւնը կ'ունենանք, ու պատուով ընկնած կ'ըլլանք: Իսկ Տեարք իմ, մարդկային կեանք մէջ երկու զինուոր բան կը զատուինք, այս ինքն Բարին ու Չարը: Բարին՝ կարգի ու կանոնի թշնամեաց դէմ պիտոր պաշտպանեմ, բայց զօրութեանս սաքը խաւարէ ու գարշանաց կործանումը փորձ ընել, աղանդները պիտոր չեղած հալածել, ինչու որ միայն կարգով կանոնով կենաց յարմար թէ մասնաւորական եւ թէ ընդհանուր յառաջադիմութիւն: Իս բարին միշտ հաւատար կը սեպեմ ուր որ ըլլայ ըլլայ թէ հասարակ

տօրին ժողովքեան մէջ և թէ ընկերութեան բարձրագոյն աստիճաններուն մէջ։ Ամէն մարդ ինծի հաւասարապէս սիրելի է, ու ընկերի սիրոյն մէջ ամենեւին առաւելական զանազանութիւն չեմ ճանչնար։ — Այսօր Հանրապետական չորս ամէն տեղ պէտ'որ նստած եմ, Հայրենեաց, և թէ որ իմ Հայրապետ եղբայր վրաս ալ երեւնալ երթալ ըլլայ, անոր հետ իբրեւ թշնամւոյ հետ պէտ'որ վարուիմ, անոր դէմ անանկ սառնութեամբ պէտ'որ կենամ, ինչպէս որ սառնական թշնամւոյ մը հետ կը կենամ։

Պետականութեան յաւաք երեւանը. ան է իմ սիրելեացս։ Ինչ որ կ'ուզեմ գիտեմ. ու ինչ որ պարտքս է ան ալ գիտեմ. սաստ միայն ու սիրտս լեցուած են, ու գիտեմ նաեւ ասոր համար Հանելու ճամբան։ Իմ կարծիքներս ամենեւին փախուած չեն ան վայրկեանէն երբ որ սկսայ մեր մեծ Հայրենիքը իր ընթացքին ... ազատելու աշխատիլ։ Այ բայց մի քանի մէջ, որուն մէջ որ 'ամբողջութիւնը գիտցած է, մեզ Հանրապետութեան ու ... առաջ տանիլ պէտ'որ աշխատիմ ու պէտ'որ քանամ ինչպէս որ մինչեւ հիմա աշխատեցայ։ ... Յաւաջուցիմ մինչեւ հիմա իմ բարձանցս ան է որ մեր Հայրենեաց յարաբերութիւններուն ... ու սակաւ ախորժելի վրայ նայուածքն, սակայն բաղձալի յաջողութեան ու անկեղծութեամբ ու գործնական ըլլալով ի սէրս իմ երկրիս ու Հայրենեացս։ Ձեր միտք առաքելագէս ձանկցայ պիտի թէ յառաջագոյն մինչեւ հիմա այս ժողովքեան եղած եմ, և թէ յառաջուան վիճակին յանգեցութիւն անհրաժեշտ չեմ, արժանաւորապէս կարգերը իմ փափագներուս սատար էին, ու միշտ անանց պէտ կը կեցնէի։

Հիմա ես Հայրենիքս կը գտնեմ, ան մէջենքեր ձեռքս անհամբոյր որոնք անոր նորէն կենդանութիւն ու նորոգութիւն պէտ'որ ըլլան, բայց ուրախ ձեր քովն եմ։ Գործելու պէտ'որ գամ, կը բաղձամ որ գործելու ջեւեր իմ քովս անցնեմ, որ կրնայ ըլլամ նորէն ձեզի ձեռնտուած ըլլալ, ու ձեր ազնիւ փափաքանքին համար նորէն իմ սէրս ու յարգութիւնս ընդունիք։

ԼՕՄՊԱՐՏԻԱ ՈՒ ՎԵՆԵՏԻԿ։ Յունիսի 1ին Միլանի գաւառին մէջ 4 ժամուայ բռնուած մեծամեծ հիւանդոց Հրատարակ ապստամբեցան. որովհետեւ աստանք պէտք ձեռքերնին զանգակատան մը տակն մտան եւ կիրակուր ու խմիչք ուզեցին, եւ աղէկ մը խմելէն ետեւ' ասոր ալ պաշտօնեցին, եւ երբ որ ջաղացպանին կինն բռնաւ թէ սառէ չտեսնիր, անոր մասնին ու ախանջներէն ուրիշ ալեր քաշեցին առին, եւ մանաւանդ սոլոված ալոչքին ալ ջաղացքին սփրեններուն մէջ նետեցին։

ԻՐԼԱՆՏԱ։ Պոկրսվիլի հողերը մարմար նորէն չառնելու սկսելով՝ նոյն անկղ բնակիչներուն մեծ հոգ ու անձկութիւն կը պատճառէ։ Բայց աս օրերս Պոռկոյ' կառագառնի (սաստ Հիւսթի) մը աս զիմասակցմ միջոցնիւր ազատելու համար գտած գործերը ալ տարի ակերնալու շատ միտքելութիւն ու անկեղութիւն տուաւ։ Աս գործերը պարզ մեքենայ մըն է, որով մարմինները հողէն մէկմէկ գիտեալ կը բռնուին ու կը սպառնուին։ Գործերը շինելու ծախքը ոչինչ բան է եւ միայն երկու մարդու հարկաւորութեան ունի քաշող ձիերը կառավարելու համար։ Մինչեւ հիմա աս մեքենայով 5000 Իրլանտացւոց գրիւ (վէճ) մարախ ազատեցան։

— Հուինէն, Յունիսի 6։ Անցյալ 4ին կէսօրուան ժամը քարտին կուսով ու սասնակով շինուած տնակ մը կրակ ելլելով՝ շուտ մը սկսաւ չորս կողմը տարածուիլ եւ բոլոր քաղաքը մեծ վտանգի մէջ ինկաւ։ Բայց քաղքին մէջ գտնուող զօրաց ապաստանէ կարդի ջանքերն ու օգնութեամբը սանկ մեծ վնասի մը չպատահեցաւ։ Զինուորները չէ թէ միայն անուշէն Հանուած կան կապաւանքի պաշտպանեցին, այլ նաեւ յայտնիքուան (աղքատներուն) վրայ ելլելով եւ կրակին մօտ եղած փայտաշէն տները փլցնելով ու ջրհանները գործածելով՝ կրակին առջեւն առին։ Երկիրդ օրը քաղաքացիներուն գլխաւորներէն կազմուած պատգամաւորութիւն մը զինուորաց հրամանատարին գնաց եւ բոլոր քաղքին կողմանէ անոր եւ իր զինքին շնորհակալ եղաւ։

— Ալ սառուէրէն կը գրեն։ Աս օրերս Հոատեցաց գաւառին մէջ աղէտալի դէպք մը պատահեցաւ։ Տուն մը սառոց երկու տարուան մանկահասակ աղջիկ մը գաւառական պարտէզը գտնուող խոզոց Հովիւ կուէն սառոյն վախնալով՝ Հորը աղաչեց որ զինքը ալ գաւառուն չսկսաւ։ Հայրը սպան քաշաւլերի Համար ձեռքը դաւաղան մը առաւ եւ նորէն գտաւ տուն խուրեց, բոնցով որ Հովկախարը քեզի բան մ'ըսելու ըլլայ՝ կլինուս սառոյ անոր ձեռքէն ազատիլ։ Տղուն իր գառագանին չհնազանդ եւ աշխարհէ. թերեւ մին քանի մը ալէկ հարուած տուաւ։ Ալողբերը աս բանս տեսածին պէս՝ վազեց սառնի սառկէներուն մէջ առաւ, եւ այնչափ զարկաւ ու չոլչոքեց որ աղջիկին անկենդան դիակը փոխեցաւ։ Սակայն այս ալ չատ վայր Հասաւ, եւ իր մեկ Հարկ ազատելու մանուկ փոքրերուն սառոյներուն առջեւը փառուած տեսնելով՝ գանակը քաշեց ու զարկաւ փորքեան սպանեց։ Հիմա աս խեղճ մարդը բանտարկուած է։

ԳԱՂՂԻԱ

ՓԱՐԻԶ, Յունիսի 17։ Անցյալ 5ին ազգային ժողովքին մէջ ապասպրութեան նոր օրինաց վրայ վիճաբանութիւնը սկսաւ։ Ձախակողմեան Ժողովականն բաղմութեամբ լեցուած էին. նախ աս օրինաց ասիպարհական ըլլալուն վրայ խօսք եղաւ. Գ. Ժիւլ Ժիւքարանէն պարապ տեղ աշխատեցաւ ցուցընելու թէ վիճաբանութեան օրը աս օրը չէ։ Ժողովքին գործերը Գ. Ֆիւրէն գպ. Մաթիէն (որ լա Տրոմ) յառաջ քշեց, որն որ աս օրինաց առիպարհական ըլլալուն դէմ խօսեցաւ, բայց արդարութեան պաշտօնեան բեմն ելլելով՝ ասիպարհական ըլլալը ցուցուց ու Գ. Շառասէ-Լօրանի ալ քանի մը խօսք խօսելէն ետքը 251 քուէի դէմ 368 քուէով ընդունուեցաւ թէ ասիպարհական է։ Ըսել է որ բուն օրէնքին յօդուածներուն վրայ վիճաբանութիւնն սկսաւ։ Մարիէ որ Մոնէյ աս օրէնքին սկզբնադրածս. Ըլլինքը յանդիմանեց ըսելով որ Ժողովքները խառնակ մէջ ձգել կ'ուզէն, ու պաշտօնեաներուն գառնալով՝ "ինչ որ, ըսաւ, Փետրուարի փառաւոր յեղափոխութիւնը ան վախճանն ալ չունեցաւ. ինչ որ մեզի ազատութիւն բերել, ասկէ զատ ան վախճանն ալ չունեցաւ անանց պաշտօնեաներ գնելու, որոնք ասլէններէն աւելի ազատութեան սպրելու ըլլան։ Թէ որ աս կերպով պէտ'որ կառավարուիք նէ, լաւագոյն է որ Հին պաշտօնեաները կանչէնք, ու պաշտօնեայ ընենք։" — Գ. Բուէ նորէն բեմ ելաւ, ու ցուցուց որ աս նոր օրէնքը Հարկաւոր է, չէ թէ կառավարութեան Համար, այլ ընկերութեան շահուն ու Հաստատութեանը Համար, որ վախճանաւ որ այնչափ խիստ օրէնքներ ալ դրուեցան։ Նրանան փոփոխածներ յառաջ բերելով ցուցուց, թէ 119 դատաստանարանայններու մէջ 66ը երաշխաւորութեան սպեսա ըլլալուն, կամ օրինաց անկատարութեան Համար դատապարտուած են. երկու խօսքը յառաջ տանելով Փետրուարի յեղափոխութեան վրայ խօսքը դարձուց, անիկայ ըսաւ մեր կործանումն եղաւ։ Ասոր վրայ ասեկայն աղմուկ մըն է վրկեաւ ընծաւ հողէն. յեղափոխիչին կ'ազդարարէր որ զաշխարհը զրպարտութեան յանդիմանէ ու կարգի բերէ. Գ. Ֆիւրէն պարապ տեղ աղմուկը դադրեցընել կ'ուզէր։ Իր խօսքը շատ անցած եւ ոչ կը լսուէր։ Վերջապէս Գ. Ֆիւրէն ժողովքը ընդհատ Հրատարակեց, ու Գ. Բուէ բեմէն վար իջաւ։ Գ. Ժիրարտէն շատ աշխատելով բեմն ելաւ. "Կ'ուզեմ, ըսաւ, ձեզի մեկնել թէ ինչու Համար ուզեցինք որ պաշտօնեան զաւակը պաշտելու առիթ տուի։ Թէ որ Լոռ. Գ. Նորմանդին Պանտարարէն մէկ պաշտօնեան կրնայ՝ առանց կարգի կանչելու՝ Փետրուարի յեղափոխութիւնը ապստամբութեան կործանում անուանել, (Այո՛ է. Կեցցէ՛ն, Կեցցէ՛ն) ան առնենք մեր կանոնակիցներէն մէկը աս ժողովքիս մէջ չկրնար կենալ։" Ընդհանուր ձայներու մեծ աղմուկ սկսան ծեծեցին. աղմուկը նորէն սկսաւ. պաշտօնեաները սկսան խռովել առնել տալ. ան ատեն Գ. Ֆիւրէն գլխարկը գլուխը դրաւ, ու սրահէն ելաւ, որով եւ ժողովքը լմնցաւ։ — Անցյալ 9ին Հաւանական ու լուանական պատգամաւորները Գ. Բուէին խօսակցութեանը դէմ բողոքը ըրին եւ վիճաբանութիւնը նորէն սկսաւ։ Ըստմեն աւելի աստուցութեամբ խօսողը Գ. Վիկտոր Հիւկօն եղաւ։ "Աս օրէնքը, ըսաւ, կառավարութեան կողմանէ Ժողովքեան դրուած դէմ բողոք մըն է։ Ըստնկ կառավարութիւնը մեր երկրին ծնունդն կառավարութիւնը չէ։ Խմբեւանուորութ գաղտն մէջ Գաղղիոյ կառավարութիւնը պէտք է որ կարդաւորէ եւ ոչ թէ նուաճէ, գաղափարները լուսաւորէ, բանեց եւ ոչ թէ փակէ։ Բայց աս խելիմական յեղափոխութեան վախճանը յայտնի է. եւ աւելի երկու կառավարութիւնները կ'նայէն յառաջ գլուխ։ ... Հիմնականն ալ կը պղտորեցնեն, երկու ամիսէն աս օրէնքը զօրութիւն պէտ'որ չունենայ. Միջնաւոր ընդդիմութիւնը ձեզի դէմ պէտ'որ ելլէ։" — Վիճաբանութիւնը մինչեւ անցյալ 16ը յառաջ գնաց, ու նոյն օրը 265 քուէի դէմ 392 քուէով ընդունուեցաւ։

— Լօնտոնի մէջ Բրուժէի անունով լրագիր մը կը տպուի, որ սիրեցեալական Հասարակապետութեան բերան է։ Ինչպէս որ վերնագրէն յայտնի կ'երեւայ, աս լրագիրը բոլոր քաղաքական փախստականներուն գործիք եղած է, որպէս զի իրենց Թերթը Հանդարտ ժողովքեան մէջ տարածեն։ Ըսել Թերթին մէջ Լետրիւ-Ռօլէն, Մածծինի եւ ուրիշները շատ գրգռական Հատուածներ գրած են, ուստի եւ Գաղղիոյ կառավարութիւնն ալ բանեց ու արգելեց։

ԱՆԳՂԻԱ

ԼՕՆՏՈՆ, Յունիսի 8։ Անցյալ 3ին Արեւելեան Հնդկաստանի ընկերութեան գահերէցն ու գահերէցի փոխանորդը Թագուհւոյն անուանեան գացին, Ժիւ-Ժէ-Նուր ադամանդը անոր ընծայելու Համար։

— Լօնտոն, Յունիսի 12։ Ակսօրուան պատգամաւորաց ժողովքին մէջ Գր. Եվարդ Հատոմն խնդրեց որ մանչու ան պատճառը վերցընելու ապաշխարութիւն մ'ըսէ։ Աս խնդիրը զանազան պատճառներով պաշտպանելէն ետեւ՝ աս ալ ըսաւ որ շատ անգամ՝ երբեմնալները եւ նոյն իսկ դատաւորները մանչուան պատճառը արտաքոյ կարգի առնելութիւն ամենայնուն Համար՝ յանցաւորներն անմեղ կը գտնեն, որ անոր Հանդամանք կը գտնէին թէ որ անանք թերեւն պատժով պատժուելու ըլլային։ Նաեւ Գր. Հիւմ աս խնդրոյն պաշտպան եղաւ։ Իսկ Սըր Արէյ Գէմ խօսեցաւ, եւ ցուցուց որ մանչուան պատիժն ընկերութեան ապահովութեան Համար անհրաժեշտ Հարկաւոր է. մանաւանդ ըսաւ որ անցեալ տարի 19 ոճրագործներուն մէջէն 15ը մանչուան դատապարտուած էն, որով կը ցուցուի որ դատաւորաց յանցաւորներն անմեղ գտնելը անհիմն բան է։ Ասոր վրայ քուէարկութիւն ըլլալով՝ 40 քուէի դէմ 46 քուէով առաջարկութիւնը մերժուեցաւ։

— Ռոզէրդ Էվէն փառաւոր յիշատակարան մը կանգնելու Համար Անգղիա ընկերութիւն մը կազմուեցաւ եւ ամէն կողմանէ շատ ստակ կը ժողվուի։ Մէնչէսդրի աս վախճանաւ խնջոյք մ'եղաւ, որուն մէջ 300 ոսկեղէն ժողվուեցաւ։ Նաեւ գործաւորներն իրենց կարողութենէն աւելի յանձն կու առնեն։

— Լուդովիկոս Փիլիպպոսն որն որ կամաց կամաց իր առողջութիւնը նորէն կը գտնէ, մօտերս Լօնտոն պէտ'որ գառնայ. փոքրիկ կոմսին (Օրլէանի դքսին առջինեկ որդւոյն) առաջին անգամ Հաղորդութիւն առնելուն Հանդիսին ներկայ գտնուելու Համար. Կ'ըսուի որ բոլոր Օրլէանեան ընտանիքն ալ Հանդիսութեան մէջ պէտ'որ գտնուի։

— Անցյալ կէս տարուան մէջ Ամերիկայէն Հոգեւնաւով Անգղիա 2,362,855 փռանգ ոսկեղէնի ոսկի ու արծաթի ձոյլ կամ ստակ եկաւ. աս գումարին գլխաւոր մասն արծաթ էր. ոսկւոյն գումարը Հազիւ 663,592ի Հասաւ, որուն 500,000 Գալիֆորնիայէն եկաւ. իսկ աշխարհիս մէկալ մասերէն եկածներուն գումարը ալ ինչ տարիներուն Համեմատութեամբ շատ նուազ է։ Արեւելեան ընկերութեան շոգենաւերը Աղեքսանդրիայէն 36,733 ոսկեղէնի արծաթ ու ոսկի բերին, Կոստանդնուպոլսէն 370,533 ոսկեղէնի. Պորտուգալի ու փոքր Ասիայի նաւահանգիստներէն 130,000 ոսկեղէն։ Ասոր Հակառակ արտամուծքէն եկածը 248,780 փռանգ ոսկեղէն աւելի է։ Ամէնը մէկէն վերջի վեց ամսուան մէջ Անգղիա մտած ոսկւոյն ու արծաթին գումարը. Միացեալ Նահանգներէն եկած 50,000 փռանգ ոսկեղէնն ալ մէկտեղ առնելով՝ 2,939,120 փռանգ ոսկեղէն է. իսկ անցած տարուան վերջին վեց ամսուան մէջ եկածը 3,372,724 փ. ոսկեղէն։ Ըսնակ սարքերութեան պատճառը միայն արեւելքէն քիչ գալն եղած է։

— Մանչէսդր Գուարտիան՝ կ'ըսէ թէ Գալիֆորնիա ասկէ մեկնելու պատրաստ գաղթականները ան կողմերուն վայրենիներուն պատճառաւ վտանգի մէջ են։ Ասիէ մը յառաջ Հնդկաց գունդ մը Տիղա գետին բերանը Անգլեանքէն զինեալ անցնող Ամերիկացւոց վրայ յարձակեցաւ, անոնցմէ 11 Հոգի սպանեց ու 70,000 տոլար ստակնին, բոլոր ձիերնին եւ ուրիշ բաներնին առաւ գնաց։

— Անցյալ 11ին Ռոզէրդ Բալ Թագուհւոյն երեսը զարնելուն Համար 7 տարուան աքսորի դատապարտուեցաւ։ Դատաւորները թէպէտ եւ բժշկութեամբ ինայան որ Բալ երբեմն երբեմն խելքթելութեան նշաններ ցուցուցեր է, բայց ասիկա բաւական չեղաւ զինքը պատժէն բոլորովին ազատ ընելու։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՏԱՆԻՄԱՐԳԱՅԻ Թագուհւոյն ու Գերմանական դաշնակցութեան անուամբ Պրուսի մէջ եղած Հաշտութեան դաշինքը, որուն վրայ անցած Թուերնիս մէջ խօսեցանք, Շլէզվիկ-Հոլշդայնցոց ու Տանիմարգացի մէջ կռիւը աւելի եւս բորբոքեց։ Նոյն դաշնադրութեամբ Պրուսին եւ քաշուելովը աս դքսութեանց կրասանց պաշտպանութիւնը անզաւակ թող կը տրուի։ Հիմա Շլէզվիկ-Հոլշդայնցիք բաղարձակապէս Տանիմարգային դէմ ծառայ չեն ուզեր, եւ իրենց իրաւունքն առանձին իրենց զէնքովը պաշտպանել կ'ուզեն։ Ամէն մարդ զէնքի կը վազէ, եւ ամէն կողմ՝ ամրացնելու կը նայի, որպէս զի Տանիմարգացւոց դէմ գնեն, որոնք բուն դաշնադրութեան անցյալ 17ին Շլէզվիկ կարող պէտ'որ ըլլան մտնել. բայց աւելի յառաջ ալ՝ թէ որ Շլէզվիկ-Հոլշդայնցոց զօրքը Շլէզվիկ մտնելու ըլլան։ Շլէզվիկ-Հոլշդայնցոց բանակը 30—40 Հազարի կը Հասնի, աւելի աւելի է Տանիմարգացւոց զօրքը։

— Անցյալ 2ին Շլէզվիկ-Հոլշդայնի խնդրոյն վրայ Լօնտոնի մէջ Անգղիա, Գաղղիա, Ռուս, Շուէտ ու Նորուէգիայի ու Տանիմարգայի խորհուրդ մը ըրին, որուն վախճանն աս էր որ Տանիմարգայի անբաժանելիութիւնը պահեն։ — Աս բանիս վրայ

մշտական դաշինք մ'ալ չինեցին, ու Պրուսի եւ Աւստրիան ալ հրաժարեցան որ աս նեղութիւն տարագրեն. բայց Պրուսի ամենեւին աս բանիս մէջ խառնուիլ չուզեց, իսկ Աւստրիայի գեսպանը ներկայ խօսակցութեանց ներկայ էր, բայց սն նեղութիւն չտարբարեց:

— Պրուսի ու Աւստրիայի մէջ գերմանական դաշնակցութեան վրայ խօսակցութիւնները կը շարունակուին, բայց դեռ յաջող ելք մը չունեցան:

ՀՌՈՄԱՅԻ ՏԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՌՈՄ, Յուլիսի 5: Ամսոյ առջի օրը քաղաքապետական հանդէսով զօրաց առաջին գունդը կազմուեցաւ, ու Ս. Պէտրոսի հրապարակը հանդիսով հաստատութեան երդուաւ: Լուսաւորեալ զօրապետը բոլոր պաշտօնակալները իրեն քովը ժողվելով ազդու ճառով մը անոնց յիշեցուց իրենց պարտքը, եւ թէ Ս. Քահանայապետը իր ժողովրդեան հանդարտութեան ու ապահովութեան համար իրենցմէ ինչ բան կը պահանջէ. «Հօս, ըսաւ իմ, բարեկամներս, ի ներկայութեան ձեր օրինաւոր Իշխանին, որն որ գուցէ աս փառքին մէջ իր պալատին բարձրաւանդակներէն ձեզի կը նայի, պէտք է որ խոստման ձանօթ ձեր անոր հաւատարմութեան ծառայելու պարտքը, ու նաեւ ամէն ապստամբութեան դէմ կռուելու պատրաստութիւնիդ, երբ որ մէյ մ'ալ գլուխ վերցնելու յանդգնի: Ան բիրտ աւերումները ու կործանումները, ան օրէնքներու ու խոնարհութիւնը որ պէտք պաշտած է, կը ցուցընեն ձեր աչքին ամբռաւ յայտնապէս, թէ յեղափոխութիւններ ինչ աղէտալի հետեւութիւններ ու պատիժներ յառաջ կը բերեն. ասոր պէտք է համար ձեր իշխանին հաւատարիմ եղէք, ու իրաւունք հետ անյիծ սիրոյ կապանքը միացեալ մնացէք, ձեր պարտքը եռանդեամբ կատարեցէք, ու ամէն ատեն ի գործ դրէք որ ձեր հրամանները կատարուին: Ասով զօրաւոր կ'ըլլաք, եւ ազգին ձեր վիճակը բարելաւը կը քաջալերէ, ու շարունակ փառաւորութիւն կ'ըլլայ: Ս. Քահանայապետը ձեզի ու ձեր պատուոյն վրայ իր վստահութիւնը դրած է. ճաշէցէք որ իմ ակնկալութիւնս սուտ չհանէք»: — Պաշտօնակալները ամէնը մէկ բերան. «Այո՛, այո՛, ու երբեք, պատույն»:

— Ս. Քահանայապետը ի նշան շնորհակալութեան ու մեծութեան Կալլիայի հասարակապետութեան զօրքերուն ամենայներով զարդարուած պետական կառքին նշանը շնորհեց. ասոր հետ մէկտեղ Պասդինայ տէր Էմանուէլէն քաշուած երեւելի պատկեր մը, ու փոխեւմնեան նկարչէտ գործուած մէջ շինուած ձեռքով դրուած մ'ալ պատկեր մը, որուն վրայ Հռոմէոսին առօրագրած Աթենէան վահանը նկարուած է:

— Կալլիոյի զօրաց հրամանատարին նախկինը Չէնուայի ծանօթ յեղափոխականը գաւառապետէն արձակուեցաւ, ու Չիվիդալէքքիայի փողէն Լյոնոն կ'երթայ:

ՍԻԿԻԼԻԱ ՈՒ ՆԷԱՊՈԼԻՍ

Լոյտ լրագրին թղթակիցը Նէապոլիսէն Յուլիսի 7էն ասանկ կը գրէ: Քիչ մը ատեն Կալլիական գեղեցիկ նաւատորմիղը դեռ կը մնայ, ինչու որ Անգղիայի նաւատորմիղն Սէր Պ. Լիւհաւ Բարքէրին հրամանատարութեանը տակ Մալթայէն տագնապ երեւնալուն փախ փարատեցաւ. Անգղիայի դեսպանը ալ նաւատորմիղ բերել տալու հարկաւորութիւն չունի, վասն զի հասարակաց վրայ եղած վէճը լմնցնալու վրայ է. Անգղիայի, Գալլիայի, Պրուսի եւ Հոլանտայի դեսպանները Պ. Ֆիւբլ Անգղիայի դեսպանին հետ Մոսկովեայ մարքիզին քովը խորհրդի կանչուեցան, ինչու որ Մեսսինայի փոխարինութեան ասոնք չէ թէ միայն անդրանկի գործակալներուն վճարելիքներ ապառնին էին, հապա նաեւ ուրիշ ասպրուեցրին հարստութիւններուն ալ վնասուած էին, որոնց Անգղիացւոց պէս իրենց վնասէն հատուցում ուզելու իրաւունք ունէին: Այդ ատենը 24ջի խնամալու համար կառավարութեանը եղած վնասները գրի առնել տուաւ, ու Պ. Թանլէլի մարքաւորը Մեսսինայէն Նէապոլիս կանչեց: Անգղիացիք պէտ'ալ առնեն 400,000 դուքատ, Ֆրանսիացիք 47,000, Գալլիացիք 9000, Պրուսիոյ 97,000, ու Հոլանտացիք 12,000:

— Սիցիլիայի Կատանիայ անուն շոգենաւը Նէապոլիս հասաւ, Նատալեց զօրապետին նոյն տեղաց Սիցիլիայի դեսպանին թուղթ բերելով, որուն մէջ դեսպանին կը հրամայէ որ անմիջապէս Նէապոլիս թողու երթայ, թէ որ թագաւորը Սիցիլիան կանխամաստնանալու հաւանելու ըլլայ: Կը կարծուի որ թագաւորը զիջանելու ու սա ... հաւնելու միտ չունի, ասոր եւ Սիցիլիայի դեսպանը գուցէ աս օրերս Նէապոլսէն կ'ելլէ. բայց յուսալի է որ աս բանս պատերազմի պատճառ խաղաղուած չըլլալու ըլլայ:

ՍՊԱՆԻԱ

ՄԱՏՐԻՏԷՆ եկած լուրերը կը ծանուցանեն որ ամսոյ 12ին թագուհին մեռած որդի մը ծնած է. բայց վերջի հեռագրական լուրերը կ'ըսեն թէ տղան ծնանելէն քիչ մը ետքը մեռեր է:

— Լեհաւայ Պին ... ժամէն հնու թագաւորական պալատին եղն աւան մը մէջ հրդեհ մը պատահեցաւ, եւ թէպէտ շուտով ամէն միջոց ի գործ դրուեցաւ, ի վերայ այսր ամենայնի կրակը պալատն ալ պատեց եւ քանի մը խղեր շատ վնասեցան:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Ազգային լրագիրներուն ու օրագիրներուն պատմութիւնը:
(Շարունակութիւն. Տես Թիւ 19)

4. Արշալոյս Արարատեան, Օրագիր ազգային, բանասիրական եւ առեւտրական, որն որ թէպէտ ժամանակագրական կարգաւ չորրորդն է, բայց հայերէն քաղաքական լրագիրներուն անդրանիկ կրնայ համարուիլ, կարգին մէջ մտածելով՝ ստացածն ու հրատարակուած լրագիրներուն ամենէն հինն է: Աս 1840ին Օգոստոսի 10ին Զմիւռնիայի մէջ ձեռք զարկաւ Պ. Ղուկաս Պալթազարեան, որն որ միշտ հիմակ ալ նոյն թերթին խմբագիրն* է: Գիրքը գրեթէ մեր լրագրին չափ է, իսկ գիրը մեծկակ, տարեկան գինը 120 ղուրուշ: Նախ քանի մը ամիս 15 օրը հեղ մը կը հրատարակուէր. բայց 1840ին Նոյեմբերի 20էն սկսած՝ ամէն շաբաթ կը տպուէր, ու ազգին մէջ դեռ ուրիշ լրագիր չըլլալով՝ շատ յաջողեցաւ, եւ ամէն կողմ, նաեւ Հնդկաստանի ու Պարսկաստանի մէջ բազմաթիւ բաժանորդներ կը գտնէր. բայց 1845ին Յունիսի 21ին Զմիւռնիայի սոսկալի հրդեհը պատահելով՝ նոյն լրագրին տպարանին գործիքներն այրեցան եւ միանգամայն ազգին մէջ ուրիշ լրագիրներ ալ հրատարակուելով՝ տարեգրութիւնն թերթ սկսաւ պակսիլ, խմբագիրն ալ ստիպուեցաւ գինը նոյն պահելով երկու շաբաթը միանգամ՝ տպել, ու անկից մինչեւ հիմա նոյն կերպով անդադար շարունակուեցաւ, եւ կը յուսանք որ անկից ետքն ալ միշտ կը շարունակուի որ որ ամենայն նկատմամբ ուշի կատարելագործուելով եւ աճելով: Աս թերթն էր եւ է՝ բոլոր երկիրս եւ մանաւանդ Տաճկաստանի ու Եւրոպայի քաղաքական դէպքերուն հանդէսը պատմութիւնը, բանասիրական մասին մէջ ալ կիրառական գիտութեանց ու բարոյական հատուածներ ու երբեմն նաեւ պատմութիւններ, Եւրոպական վարժարանի վերակացուներուն եւ յառաջադէմ աշակերտներէն շինուած ոտանաւորներ, ազգային գէպքեր, Զմիւռնիայի եւ ուրիշ քանի մը վաճառականաց մէջ ծախուած երեւելի ապրանքներուն ընթացքն ու գինը, եւ նորատիպ գրոց ծանուցում: Իր վախճանն էր, ինչպէս ասոնցմէ կ'երեւայ, ազգայինները յառաջադիմութեան յորդորել ու ազգային հոգին վառել՝ որ իր Ֆրանսիոս բարին ունենէ, եւ ազգովին յառաջանալու ջանայ: Սոսկալի գովելի նպատակ, զոր որ մանաւանդ խելցուն ամէնը ճանչցան ու գովեցին. բայց՝ ինչպէս կը տեսնենք ու կը լսենք, շատերը քանի մը տարիէ ի վեր աստ մէջ մէկ քանի նոր սկզբունք կամ առջի ընթացքէն տար-

* Մինչեւ հիմա լրագիր շինողներն ... [illegible] ... (Rédacteur. Ռետաքթէօր) ... [illegible] ... Redacteur ... [illegible] ... Rédiger ... [illegible] ... Rédaction ... [illegible]

բեր հոգի ունենալով՝ շատ կը զարմանան ու չեն կրնար գիտնալ աստ մեկնութիւնը գտնել. գուցէ անոնք կը սպասէին որ երկրներէն պատճառուած ըլլայ, որոնց ընտրութիւնը մեծ մտադրութեան արժանի բան է:

5. Հայաստան Բժշկական: Հրապարակեան Արշալուսէն քանի մը ամիս ետքը, այսինքն 1840ին նոյեմբերի մէջ Կոստանդնուպոլիս Պր. Խաչատուր Ռուբինեան ու շարաթական լրագիր հաստատեց, որուն գիրքը գրեթէ մերինին չափ է, գիրն ալ մեծ. տարեկան գինն ալ էր 100 ղուրուշ: Աղէկ խմբագրուած խօսքեր էր. բայց խմբագրին հոգւոյն հաւանեցաւներուն կամ տաճկերէն ազգերուն բաղդատութեան խորհրդին անսալով՝ 5երորդ թուէն սկսած կը լրագիրը տաճկերէն լեզուաւ գրել ու հրատարակել: Աս լրագիրը բաւական անուշ ու ախորժանական էր, բայց նիւթերուն ընտրութեան եւ ներքին կարգաւորութեան կողմանէ դեռ շատ բան տարբեր եղանակաւ կրնար ըլլալ: Իր քաղաքական մասը գլխաւորապէս Տաճկաստանի վրայ էր եւ զանազան տեղերէն մասնաւոր թղթակցներ ունէր: Ասիկա Բժշկական իր ընթացքին մէջ շատ փոփոխութիւններ կրեց, թէ լեզուին թէ ձեւին կողմանէ, բայց այժմէն երկայն կեանք չունեցաւ:

6. Բազմավէպ, Օրագիր ընտիր, աստուածական եւ բանասիրական գիտելեաց: Աւսիկա Վենետիկի Միաբանութեան Մխիթարեան Վարժապետութիւնը սկսաւ 1843ին Յունուարի 1ին ամիսը կէս պարբերաբար հրատարակել: Մէկ մեծ թերթ է երկու սիւնակով տպագրուած. տարեկան գինն է 3 արծաթ ֆիորին կամ աւստրիական մարդու. գիրը մեր լրագրինէն երեւելապէս մեծ է: Ասիկա հրատարակ նոյն տարւոյն համար սկսեց, բայց ազգին հաճութիւն ու ազգային բարերարներուն օգնութիւնը գտնելով՝ յաջողութեամբ երկրորդ ու երրորդ երկրամեայ ընթացքն ալ ձեռք առաւ, ու հիմակ ութերորդ տարւոյն մէջն է:

Իր նպատակն է, ինչպէս իր անունէն ալ կ'երեւայ, բազմաձեւ կերպով մը օգտակար ամսական ու երկշաբաթական օրագիր ընթերցուած ազգային հաղորդել, ինչպէս պատմութեան ու բնաբանութեան, ինչպէս նաեւ արուեստից ու ճարտարութեանց օգտակար ազգին ավարական բարոյական ու բանասիրական հատուածներով ազնուացնել, բարձրացնել ու գործնականութիւն սորվեցնել: Մանաւանդ կը ջանայ որ ազգին հնութիւններն ու պարծանքները հաւաքէ, հայրենասիրութեան հոգին վառէ եւ անկից յառաջ եկած պարտքերը սորվեցնէ. ոտանաւորներն ու գրական հատուածներն ալ մանաւանդ վերջին քանի մը տարուան թերթերուն մէջ շատ առատ կը տեսնուին: Իր խմբագիրներուն եւ գրասատանններուն մէջ շատ հեղ եւ մանաւանդ վերջի տարիները հանդարտ հոգի եւ առաւելական ծանրութիւն ու չափաւորութիւն կ'երեւայ: Քաղաքական մասը խիստ քիչ ու միայն ան ատեն կը գրուի, երբոր դէպքը մեր ազգին կամ օրագրին վախճանին հետ կապակցութիւն մ'ունի: Բազմավէպը երբեմն երբեմն մէջի նիւթերուն կամ անոնց կարգին կողմանէ փոփոխութիւն կրելով՝ սկիզբէն մինչեւ վերջը մի եւ նոյն կերպով կ'երեւայ. բայց ասիկա աշխատողներուն փոխուելէն յառաջ եկած պէտք չէ սեպել, այլ աւելի փոխանակ ու ընտրութեամբ, որպէս զի ազգային ամէն կարգի օգտակար, հաճոյ ու գեղեցիկ ըլլայ: Ընդհանրապէս խօսելով՝ ընտրուած նիւթերուն յարմարութեանը կողմանէ՝ ընտիր ու աշխատող անձանց յոժարակամութիւնն ու գովելի ազգային հոգին կը տեսնուի: Բազմավէպը շատ օգտակար եւ արդիւնաւոր եղաւ ազգային սրտին մէջ հայերէն լեզուի ուսումնասիրութեան սէր ձգելու կողմանէ, եւ անկեղծօրէն կրնանք ըսել որ անկից ետքն ալ շատ օգուտներ պիտի որ բերէ:

(Մնաց շարունակութիւն)

ԳԻՏՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ

Մեծ Ռուսիոյ Բելլ

ՄԵԾ Ռուսիոյ Բելլ 1788ին փետրուարի 5ին Լենքեռերի իշխանութեան մէջ Պէտրի բնուած տեղւոյն մօտ ազգին տոհմէ աշխարհըռիկ լոյս տեսաւ: Իր հայրը ալխոպէս քաջ ու հարուստ գործատէր մին էր որ շատ տեղամ՝ տարին 15,000է աւելի մարդ իր գործերուն կը զբաղեցընէր, միանգամայն իր բանեցուցած բամբակեղէնին տարեկան սակը 40,000 փաունտ ստեռլինը կ'անցնէր: Իր աս մանուկ զաւկին կրթութեան վրայ ալ այնչափ մեծ հոգ ու փոյթ ունեցաւ, որ հանճարեղ մանուկը քիչ ատենուան մէջ ամէն իր տարիքակիցներէն անցաւ, որոնց մէկն ալ էր հռչակաւոր Լորտ Պայրն: Թէ զարմանալիներն ու թէ փայլեւմնեցրը ազնուն առատ ու այսպէս հանճարն ու խելքը տեսնելով՝ կը գուշակէին որ պիտի հասակին մէջ ներութեան պաշտօնեայ մը կ'ըլլայ Բէլ: Նմանապէս բարձրագոյն վարժարանը

մէջ ալ այնպէս զարմանալի յառաջադիմութիւն ըրաւ, որ մինչեւ նոյն ատենը ԹԷ դասական (քանասիրական) ու բնէ մաթեմատիկական ուսմանց մէջ առաջին մրցանակն առաւ, որուն մինչեւ ան ատենը դեռ եւ ոչ մէկ ուսանող մը արժանի եղած էր Անգղիոյ համալսարանին մէջ։

Այսուհետեւ հետեւեալ տարին ըսել է 1809ին որ Հարթմանն փոխանակ կը համարուէր, Իսլինկթոնի մէջ փեղըրն ուսումնական ընկերութեան մը անդամ ընտրուեցաւ, եւ պաշտօնը ինչպէս կատարած ըլլալուն նոյն ատեն ալ երկրորդ անգամ ալ ընտրուեցաւ պատգամաւոր։ 1812ին Իռլանտայի ընդհանուր քարտուղարի պաշտօնին մը ընտրուեցաւ. եւ որովհետեւ Հայոց երկրին ատեն պաշտօնեայ ըլլալով խորհրդարանին մէջ էր, ասոր Իռլանտայ ալ այնպիսի հոգ մ'որոնց ըլլալուն եւ մտադրութեան հաւանութեան մէջ ասոր Հայաստանի հանգիստ խորհրդարանին աս հասարակ մասերու մէջ իր փայլ դարձուց։ Իր խօսած ճառերն այնպէս աղդու եւ գեղեցիկ էին որ քանի կը ժամանակաւն մէջ՝ գիտցն անդամոց կամ իրեն հասարակ եւ մէկ դիրքի մը դրուեցաւ։ Նոր համար Լորտ Սիտմաութ ալ գիրք իրեն քաղաքական զօրութեան կը համարէր, նաեւ բնագիտական զօրք ալ այնպէս պաշտօնին կը պաշտպանութեան ասոր առաւ։ Ասոնմով նոյն ատենուան ատ աշխն Լորտ գանդակոն Պր. Բիլավէլին սիրելով աշխարհ ըլլալէ հեղինակ գործոց պաշտօնական երկրորդ փոխանցման եղաւ, եւ աս պաշտօնին մէջ երկու տարի Պողիտ ան պատրաստութեան ու փորձառութեան ստացաւ, որով հոգերն իրեն խորհրդարանին եւ բոլոր քաղաքական պաշտօնին պաշտօնեայ ԹԷ երբեմն ու ԹԷ բոլոր այնպիսի դարձանց։

Երբ որ 1812ին Եուվիս մէջ Պր. Բիլավէլ մարդասպանի մը ձեռքը պատուեցաւ, ծերունի նկ, պաշտօնական մէջ մեծամեծ փոփոխութիւններ եղան. եւ Փիլ որ Հարթ 26 տարեկան էր Իռլանտայի փոխարքայի աւագին գիտնականական եղաւ. նոյն ժամանակները աղղափառաց աղատութեան խնդիրն բուռն աղմկայ ըլլալով, Փիլ մեծ նեղութիւն կրեց, եւ փոխ չատ բան խօսելոյն ու գրելոյն։ Իր իբրեւ ատելութեան պաշտօնական՝ աղղափառաց կրօնքին պաշտպանութեան համար, իսկ հիմա աս անոնց մարդ չատ ատելութեան դէմ գրաւ, իր Հայկական կողմն անոնք, մինչեւ անգամ մը գիր, Օ'Գոնէլ մենամարտութեան հրաւիրեց, բայց Իռլանտայի Ընգղիայի ատեան մեծ աղ միջամտութեամբ մենամարտութեան արգիլուեցաւ։

Այսպէս անիրաւ վեց տարի եւեւ փոխարքայի ատեն Փ. Փիլ իր աս պաշտօնին մէջ կեցաւ, անանց անուն իւր գործածը ժողովրդեան պահին, բայց իբրեւ գիտնականի հասարակ աս պաշտօնէութիւն, Իռլանտայ կ'երթայ, սիրով ընդունուեց, եւ իր աս հրեն բարեկարգութեան ու աղատութեան համար հնարած միջոցները գեռ. ամէն ատեն գործ դրուին։

Իսկ 1820ին Ալ ձոն Փիլը զօրութեամբ ամբողջովին հեռացուեցաւ։ — Ասկէ երկու տարի ետքը քաղաքական ամբողջ բարեկամ աճած մէկ մասն էր, եւ Լորտ Սիտմաութ ալ իրեն ներքին գործոց պաշտօնէութեան պաշտօնին ըլլալով, կը հրաժարէր որ ալ կը հանդուրժէ, եւ իր պաշտօնէութեան գործոց պաշտօնէութիւնը եղածը ու ըրաւ, որով միչ կը յաճախ. պաշտօնը իր աղատ էր պաշտօն ըսելով առ իբր որ Փիլին ձեռքը, ոսկի բանալիւ ընդունել մէկնեց այս Փիլին կառավարեց ոչ բուռն զօրութիւն (ըստ երեւակայ) ընդունելու ըստ Փիլին գրածին։ Բայց Բիլին բանան Հարթմանն պատրաստ էր, եւ ան ատենին ալ պաշտօնէութեան իշխանութիւն ունեցաւ իբր Մէջ պաշտօնէութեան ատենը։ Այսպէս Փիլ մինչեւ 1827, հիմն աղատ ատենը բանիլ գործոց պաշտօնեայ մնաց։

Երբ որ Կորոլոս Լ'աբրէ որ աս գործոյ մէջ խորհրդարանի ամենէն երեւելի ատենախօսներէն էր, 1817ին վերին խորհրդարանին անդամ, մեռաւ Փիլ կրցաւ անոր տեղը բռնել, եւ նոյն տարին առանց հաւատակութեան Օքսֆորտի պատգամաւոր ընտրուեցաւ, եւ ան տեղ պաշտօնէութեան մէջ մնաց։ — Բայց աղղափառաց աղատութեան խնդիրն մինչեւ աղղափառաց վրայ խօսքը պաշտօնական ատենը վերջացնելու, ինքնին պաշտօնական Փիլին ու Օքսֆորտի հասարակութեան մէջ կրկնուեցաւ։ Որովհետեւ որ անմէն մարդ հետզհետէ կը ԹԷ որոշ Փիլ ինչ կարծիք ունի ուղղափառաց խնդրոյն վրայ, նոյնպէս ալ ինք մէկը կը ճանչէր եւ ամենէն լաւը մը կը ուզէ, ԹԷ պէտք հարկ հեղինակներ բանեցուցին, ԹԷ ինչպէս անոր քաղաքական տրամադրութիւնը ԹԷ օրինաց աս մասին վրայ փոփոխութիւններ պիտի որ ըլլան։ Բայց վերջապէս հարկ եղաւ որ աւելորդութիւնը բաւեն ըլլալուն,

եւ ան ատեն ամէն մարդ, խնդրոյն որ Փիլ ուղղափառաց աղատութեան պէտք չէ եղեր։ Իր ամենէն մտերիմ բարեկամներն՝ որ իրեն Օքսֆորտի պատգամաւոր ընտրուելուն այնչափ օգնած ու աշխատած էին, իր ամենէն աւելի եռանդուն կողմնակիցներն՝ որ ժողովքներուն մէջ այնչափ անգամ կեցցէ՛ Փիլ եւ բողոքականութիւն կանչած էին, անկէ ետեւ դարձան սկսան անոր աս ուրացութեան համար անոր գլուխը հայհոյել եւ խիստ ու քաղաքական հրաժարել։ Իսկ 1829ին փետրուարի 4ին Օքսֆորտի ատենադպրի փոխանորդին գրած նամակին խնդրեց ԹԷ աղղափառաց խնդրոյն լուծման ատենը հիմակ է, յառաջիկն անկարելի է, եւ ԹԷ ինք գիտէ որ համոզուած կը տեսնէ իր պաշտօնէն հրաժարելու, զոր որ համալսարանը այնչափ տարի իրեն յանձնած էր։ Իրօք ալ համալսարանն ուրիշ մէկն ընտրեց, եւ ինք Ուեսթմինսթրի պատգամաւոր ընտրուեցաւ, ու քանի տարի մնաց ան պաշտօնին մէջ։

(Մնացածն ուրիշ անգամ։)

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎԷՊ

Ոսկոյ կամ Երախտագիտութիւն։

Ա. Հիւծ ողջ։ Սկանտինալի կանուխէն կը որսալու եւ երկու ազնիւ շէն կարգով իր երկինները կ'երթար, որ գարնան գեղեցիկ օրերն հոն անցընէ։ Հանձնին կառավարը չփութերով՝ անտառի մը մէջ մոլորեցաւ, եւ որովհետեւ գիշերը չատ խաւարեցաւ էր, կառքը մեծ դժուարութեամբ քիչ մը առաջ յառաջ երթալէն ետեւ անասնի մէջ կարկեցաւ։ Հանձնորդները կառքէն վար իջան։ Բայց կանուխէն սիրալ աս դժուարութեան վրայ չատ նեղացաւ եւ այրեցեցաւ, վասն զի որսորդը մարդ մնալու մօտ էր։ Օրիորդները տատրկ հոգի մէջ էին, վախնալով որ գիշերն անտառին մէջ պիտի անցընեն։ Կանուխը ԹԷպէտեւ կանանց հանգստութեան հոգալով, բայց պարապ տեղը։ Ընկուզեն կառավարը նեղ ձնած՝ ձանձրացնելու գէշութեան վրայ կը բարկանար, եւ ինչ ընելիքը չէր գիտեր։

Այն մ'ում ատեն որ անտառէն հոգեւ աղաղ մը փողերով դէպ իրենց կու գայ։ Տղան քաղաքավարութեամբ մը իրենց բարեւ տալէն ետքը՝ Տեէրապ, ըսաւ, մի հոգալ։ Եղած դժբախտութեան ճարը դիւրին է, կարգած անիւը ձեռուղ գեղին մէջ կրնայ դիւրութեամբ շինուիլ, հոն ճարտար կառագործ մը կայ։ Ես ճամբան գիտեմ շատ մը հոն կը հանեմ։ Կառավարն քիչ, աստինն մէջ կառքին սիրելն մը կը նորոգէ, որ կրնայ բլլալ ձեռքաւնին յատակ ատենին։

Ես իմաներէն եւ ուժը ըսաւ մը փորձելու. ոչն՝ յայտ հոգին սիրա տալէ, եւ ուրախութեամբ մը Ավաւակի վարդ մը, բառ, որ կառքը բռնեցինելու չատ տեղէ կու գայ, եւ ասով կառքը կամաց կամաց միւնչեւ գեղ կրնայ երթալ։ Դուռքն կառքով հոն երթալու ճամբան ԹԷ պէտք է եւ ԹԷ չատ ատեն հարկաւոր է, բայց ուրիշ ճար չկայ։ Ի վերայ այսր ամենայնի ԹԷ որ կը հաճիք ՆԷ ԹԷ ալ կառավարը կառքով երթայ, եւ ես ձեզ անտառին մէջէն անանկ ճամբէ մը տանիմ, որ չէ ԹԷ միայն դիւրին ու զուարճալի է, այլ նաեւ չատ ալ կարճ։

Կանուխէն աս խօսքին հաւանելով՝ տղան քանի մը ջահը փայտը բերաւ, եւ կառավարին օգնելով՝ չուառով մը կառքին կապեց, զոր կրցաւ կամաց կամաց աս խորտակուած ճամբէն երթալ։ Իսկ կանուխէն եւ իր աղջիկները տղուն հետ մէկտեղ գեղեցիկ փառքի մը քովէն՝ զմայլած ծաղկելով զարդարուած գարնանէն ճամբէ մը սկսան յառաջ երթալ։

Քիչ մը քալելէն ետեւ՝ մէկէն առջեւն մը անուշ ու բաղդի ձայնով սկսաւ երգել։ Ամէնն ալ կեցան, որ իմանան որտէ մը ձայն քեւլ։ Կանուխէն եւ իր աղջիկները ճամբէ կեցեր մը վրայ նստեցան։ Անձն հոգին համեղատր եւ խաղաղ էր, իբրեւ քաղցր համերն չարժած ամբողջ եթերն ԹԷԹեւ խաղցանելէն, եւ յստակ առաւօտի մը կարկաչէէն աւելի բան չէր լսուեր։

Երբ որ անհանգը լռեց՝ կանուխէն տատրկ զմայլած ըսաւ. Տէր Աստուած, աս ի՛նչ սիրուն երգ էր։ Հարկաւ Փիլիպին կու տայ որ մեր գեղի դպրոցին մէջ տասնեկ ԹԷղչուն Մ'ունենամ։ Քաղցրը չատ սիրամ տասնեկ սոխակները երգելը լսած եմ, բայց ինչ աղղեցութիւն։ Հոս լսել անտառին մէջ որ լռելեայ եւ սիրոյ ձայնը ... եւ գեղեցկութեամբ երկինք բնաւորակ կանաչին մէջ կը սեփ ձայնել, որ եւեւեկեան տատրկ զգածեր ֆիդողի մը պէտ իր անհուն բնակիչներուն մէջէն կը բարձրանայ, հոս գեղեցիկ բնութեան ծոցը ամենայն աստուածային խորհուրդ եւ օղտ ամիդես ... եւ քաղցր բան մը է, որ գիս տատրկ յուզեց։ Այո, կը կրկնեմ ու դարձեալ կը կրկնեմ, չատ սիրով Հարկիս Փիլիպին եւ աւելի եւս կու տայի, որպէս զի մեր գեղի ատեն պատրաստին մէջ աս տեսակ ԹԷղչուն ունենամ։

— Այսպէս, բսաւ Հովիւը. Հարկիս Փիլիպին քիչ բան չէ. եւ վաստակելու գիւղին մէջէն կը գտնուի։

Կանուխէն իրեն նոյն բսած՝ որ բէէ, վասն զի անտառը ձորէն երգելու սկսած էր։ Բայց որովհետեւ դիշերը կը կոխէր, կանուխէն քիչ մը ժամանակ ալ մնալ ուզելէն ետքը՝ տեսնելու ճամբայ ելաւ ու դէպ ի գեղ սկսաւ երթալ, ուր որ կառքն իրենց կը սպասէր։ Տիկինը ու աղջիկները կը քալէին. իսկ կանուխը հովիւն աղաւ հետ ետեւ մնալով՝ սկսաւ մէջերնին խօսիլ։

իւրն կ'երեւայ որ, բսաւ աղան, անկէն դիւրութեամբ կրնայ ԹԷ ուղիղ վաստակ մը հոգայ։

Խօսքը փնտռելու մը մէջ փակուած ունուն վրայ չէ, պատրաստուելու կանխ ԹԷպէս մեր պարտիզին տասնեակներուն մէջ կ'ուզէ աս սիրուն ԹԷղչնոյն գեղեցիկ երգը լսել։

Փնտռէի կը քիչ մը ինք իրեն մտածելէն ետեւ պարտիզին եւ մէկ ծառերուն ու ԹԷփերուն տեսանելին վրայ ուրախութիւն ուզեց, եւ եւ տարբ՝ կը յասամ որ, բսաւ, մեր պարտիզին տասնեակները կամաց կամաց առանձներով կը լցուին։ Իմ ԹԷռչնոցս բարեկամներէս մէկը բռնելը կերպով արժանցուցած է ինձի։ Միայն զրաւոր անկարելի է որ կարող ըլլամ աս չարժէ կասարել, բայց խօսք կու տամ որ առաջին երկու չարժէ մեր պարտիզին սրտերգականները տանելով երգելով հնչեն։ Մէկ մը Հարկիս Փիլիպը ձեռք ձգէ։ Կանուխը հարցուց որ Հարկիս Փիլիպին ինչ պիտի ընէս։

Ինչ պիտի ընեմ, պատասխանեց տղան՝ հառաչելով մը, ո՛հ, աս առակը իմ երջանկութեանս պատճառը կրնայ ըլլալ։ Նայեցէք, Պարոն, իմ հայրս խեղճ մը է. աս մարդը տարաժամութեան չատ սիրական, եւ հիմա հիւանդ կը պառկի։ Ըստ ինքն հիւծ որ եղբայր զինքը առանց ու հագուստ, ապահոված էր։ Եկեղ տարի է որ մայրս մեռած է եւ տուն մէջ մարդ չկայ։ Իր աս սիրալիր բերանն եղած կուտակը վարձքն բառով գնացած այն քուրը մնացած եմ, որ հօրս ծառայութիւն ընեմ։ Ես ալ գիտ իր ամէնը պահպանելու կը գործածեմ, բայց սակայն բան մը չեմ վաստակիր։ Հոս տեղը ձոռ մը տարի նստած եւ իմ վրայ հոս արածած ատեն՝ ինչ իրենս կը մնած՝ որ Ես գործել խելք ու միայ ունեցող մարդու մը պատշաճ աղմկեն չէ. կենդանի պահելը երեւելի բան մը չէ։ Ցանկայի կու տամ եւ Աստուած կ'աղաչեմ որ ինծի աշխատութիւն մէլ, որպէս զի կարող ըլլամ ընտանութեան պատասխան անուշալ ըլլալ։ Մեծ բաղձանք ունիմ արհեստ մը սորվելու, կառագործութեան չատ սէր ունիմ։ Կը տեսնեմ որ անտառին մէջէն կոչս փայտ մը կտրելն ու անիւ պեցեցնել կարող մը ընելը՝ զարմանալի բան է։ Հոս անգամ տարի վրայ ձեր կառքին անիւը չինող կառագործին հետ խօսեցայ եւ աղաչեցի որ գիս իրեն աշկերտութեան առնէ։ Բայց մէջս կը պատասխանէ ԹԷ պէտք է որ յիսուն Փիլիպին տալ տարեկան դաշն կու զէ որ մայրս դշկում հասնիմ, եւ քաջալերած ձեռնեկներն ալ ունենամ։ Կառագործին ասկէ մարդ է. բայց կ'ուզէ որ ամէն բան մարմը ու կարգաւորելով բռնել. անոր համար գլխաւորներուն ոչ քաղցր անեկ չուզեց։ Այսպէսով աշկերտութեան ու գլխուս համար հարկաւոր եղած տասնը Հարկիս Փիլիպին կը հանեն։ Բայց ես ասկէց կ'ուզեմ այսչափ տասն զամել։ Հայրս բոլոր անձնդաձէ ինծի համար կ'ուզէ գրեցել. բայց անկէ անձնդաձը չանձնդաձը ձախերը ու բլլալ՝ չկրնար Հարկիս Փիլիպին ձորել։

Տղուն աստիք խօսելը ատեն՝ աչուըներէն առատ արցունքներ կ'իջնէին։ Մի լար, բսաւ իրեն կանուխ՝ չարժած ձայնով։ Կեզ որ բաղձանքնեցի բաղձադաս ես ԹԷ, եւ զքեզ կ'օգնեմ։ Գնա, քու բարեաց եւ Հօրդ չփոռութեանդ վրայ ակներեւաց միջնակն մը բեր, ես քեզի համար կառագործին յիսուն Փիլիպին վճարելով գիրը իրեն բան աշկերտ կը ընեմ։ Նոյնպէս ասկէ անդամ՝ մեր պարտիզին մէջ երգելուն պէս՝ աս սոխակը կ'ըմբռնէ։ Իսկ Ճնշուած սիրուն Փիլիպին ալ կը Հոգամ։ Բայց ասոնցին մեր պարտիզին մէջ երգելէն յառաջ՝ ձեռք մը բան մը չուեր պիտի։ Կու գամ որ իմ սիրելի մարդ յանձնառութեան ու զարմանք մը պատմեմ։

Ես խօսակցութեան մէջ մէկ Հասան։ Կառագործը կառքին անիւը շինեց էր, եւ տանելով կեզեր Հաճոյամէն բան պատրաստ էր։ Կանուխը չիաւորտ մէկ էր տանելով՝ Հարցուց որ Հօրդ ալ՝ մէրկ կը ծածկեն։ Կառագործը ալ ամէն բառներն հասատեց, եւ անոր արժանէ ափիւ եւ Հօրը վրայ տուած տեղէն ալ յարգութեան ալ ակներեւ միայնութիւնը տոսա։ Իր մարդը գլխաւոր տղայ՝ ամենէն խելօքն է, բսաւ, Հասակակիցներէն ալ աւելի է։ Տասնաչորսն լրացը ձեռն իրեն աշկերտ կ'առնէ, ԹԷ որ իմ՝ ներհատական անձեր ԹԷղ տարու բերել. բայց յիսուն Փիլիպին պատրաստ՝ չեմ կրնար զիջել ատէն։

Կանուխէն կառագործին տասնը տասն, եւ հովիւ տղան ալ տասն պարգեւ տալով՝ կառքը մնաց։ Կանուխը քաղ ձոյն մը իրեն զիրանիկն աւանդել տղուն գործելէն եւ ետեւ ԹԷ որ աս անմահ յանձնառու բանէի ՆԷ, բսաւ, գործակ պէտի բեր, ես յառաջիկայ պարտիզին կ'ընդունիմ։ Խսն իրեն գնաց, ամեն քեղի պետք ունի ալ կը չուզէ։

Ես բոլորն ետեւ կառքը մտնելով՝ մեր քաղք հասան։ Կառավարն ուրախութեամբ մը փորձ հեռացուց, եւ ձիերուն զարթելով՝ սկսան երթալ։

(Պիտի չարունակուի։)

ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

ՎԻԷՆՆԱ, ՅՈՒԼԻՍ 20

Ամստերտամ 100 բնիկ արծաթ ֆլորինի	243 7/8	արծ.	ֆիոր.	2	ամիս
Աւգսպուրկ ընթացիկ 100 ֆիորինի	117 3/4	„	„	1/2	„
Լիվոռնոյ 300 Տոսկան. լիրա	115	„	„	2	„
Լոնտոն 1 փաունտ ստերլինկ	11.45	„	„	1	„
Համպուրկ 100 պանքօ թալեր	259 1/2	„	„	2	„
Ճենովա 300 Նոր լիրա Իտալ.	137	„	„	2	„
Մարսիլիա 300 ֆրանք	136 1/4	„	„	2	„
Փարիզ 300 ֆրանք	138 3/4	„	„	2	„
Ֆրանքֆ. առ Մայն 120 ֆիոր.	117 1/2	„	„	3	„
Պոլիս (Յուլիս 16.) 381—382 փարայ	1	„	„	31	օր.